

หลากหลายทิศทางของการพัฒนาหลังบ้านอีอีซี:
การปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น และความไม่แน่นอนของสังคมเกษตรกรรม*
Multiple Trajectories of the EEC Backyard Development:
Local Power Restructuring and Agricultural Society Uncertainty

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ (Kampanart Benjanavee)

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
และนักศึกษาปริญญาเอก คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Lecturer at Political Science, Faculty of Humanities and Social Science, Rambhai Barni

University and Ph.D. Candidate, Faculty of Social Science, Chiang Mai University

E-mail: kampanart.b@rbru.ac.th

Received: 2 April 2024

Revised: 25 May 2024

Accepted: 29 May 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ - การเมืองระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นสาเหตุของความไม่แน่นอนของเกษตรกรในพื้นที่หลังบ้านอีอีซีตลอดช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา จุดเน้นของการศึกษานี้ คือการพิจารณาถึงการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในบริบทการพัฒนาของพื้นที่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายผู้มีอำนาจกับการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่น ภายใต้โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและกระบวนการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุน บทความนี้ใช้แนวทางวิจัยเชิงคุณภาพภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อตรวจสอบสาเหตุและผลลัพธ์ของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน การศึกษาในงานวิจัยนี้ สะท้อนให้เห็นว่าการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของวิถีการบริหารจัดการที่ดินในช่วงหลังโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออก ด้านหนึ่ง เครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่น

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัย 'ผ่าภาวะความไม่แน่นอน: การดำรงอยู่ในห้วงเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย' โดยมี ศ.ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี เป็นหัวหน้าโครงการ ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประเภททุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย (เมธีวิจัยอาวุโส)

กลุ่มหนึ่งนำเสนอวิธีทางการพัฒนาที่ดินเชิงเดี่ยวซึ่งยึดโยงอยู่กับการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมและกลายเป็นเงื่อนไขของการเกิดความไม่แน่นอนต่อเกษตรกร อีกด้านหนึ่ง เครือข่ายชนชั้นนำอีกกลุ่มซึ่งนำโดยเกษตรกรและผู้ประกอบการ พยายามนำเสนอวิธีทางการพัฒนาที่ดินที่ยึดโยงกับวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อยท้องถิ่น

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงภาคเกษตรกรรม, เปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุน, ความไม่แน่นอน, โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น, หลังบ้านอุตสาหกรรม

Abstract

This research article examines the local economic-political conditions that have caused uncertainty of farmers in the EEC backyard over the past three decades. The focus of this study is to consider the restructuring of local power in the development context, especially the changing relationship between authority networks and local land resources management under industrial development projects and the land capitalization process. This article uses a qualitative research approach in a political economy framework to examine the causes and consequences of local power restructuring linked to land resource management. This research reflects that the restructuring of local power is related to changes in land management practices after the Eastern Industrial Zone Development Project. On the one hand, a local elite network offers a monoculture land development path tied to the development of industrial zones, and becomes part of the conditions of uncertainty for farmers. On the other hand, another elite network, led by farmers and entrepreneurs, aims to present a land development method aligned with the livelihoods of local farmers and small entrepreneurs.

Keywords: Agrarian Change, Land Capitalization, Uncertainty, Local Power Structure, Industrial Backyard

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การตั้งประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ ‘โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น’ (local power structure) ในบริบทของสังคมไทยที่ผ่านมา งานศึกษาส่วนใหญ่อาศัยแนวคิดหลักในการศึกษา คือแนวคิดชนชั้นนำ (elite) แนวคิดระบบอุปถัมภ์ (patron-client system) แนวคิดพหุภาคี (corporatism) และแนวคิดการสะสมทุนเบื้องต้น

(primitive accumulation) (ณัชชานุช พิชิตนารัตน์, 2558) จุดเน้นของงานศึกษาเหล่านี้อยู่ที่การพิจารณาถึง 'ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำระดับท้องถิ่น' เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอสำหรับแนวทางการทำความเข้าใจเรื่องโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นของงานนี้ คือการหันมาสู่การพิจารณาอำนาจของการจัดการทรัพยากร ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำกับทรัพยากรระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการพิจารณาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นของการจัดการทรัพยากรที่ดิน (Li, T. M., 2018; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544ก) เนื่องจากที่ดินถือเป็นทรัพยากรท้องถิ่นที่สำคัญซึ่งความเปลี่ยนแปลงของการบริหารจัดการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ที่ดินย่อมเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในช่วงเวลาต่าง ๆ ดังที่ Christian Lund (2022) ชี้ให้เห็นว่าการนิยามและการบริหารจัดการที่ดินในระดับท้องถิ่นมีความลื่นไหล (fluidity) สามารถเปลี่ยนแปลงและถูกต่อรองได้ สัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนของโครงสร้างการเมืองและผู้มีอำนาจซึ่งมีลักษณะไม่แน่นอนและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยที่สถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงของอำนาจการบริหารจัดการที่ดินและโครงสร้างอำนาจระดับท้องถิ่นต่างเป็นสาเหตุ-ผลลัพธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างกัน

การสะท้อนถึงปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นผ่านการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำกับทรัพยากรระดับท้องถิ่น หนึ่งในกรณีศึกษาที่มีความเด่นชัด คือบริบทของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในภาคตะวันออกของไทย (วงศ์พันธ์ อมรินทร์เทวา, 2563) เนื่องจากผลลัพธ์ของโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐบริเวณชายฝั่งตะวันออกตลอดช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา มีส่วนสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวิถีการผลิตแบบสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมและเมืองในหลายพื้นที่ มากไปกว่านั้น วิธีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปยังมีส่วนทำให้เกิดกระบวนการแยกความแตกต่างทางสังคมเกิดขึ้น จากเดิมในช่วงก่อนโครงการพัฒนาจะเกิดขึ้น มีเพียงกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นและกลุ่มเกษตรกรท้องถิ่นซึ่งมีความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลอุปถัมภ์ระหว่างกัน ก่อนที่ต่อมา ผลลัพธ์ของการพัฒนาจะก่อให้เกิดกลุ่มชนชั้นกลางและกลุ่มผู้ประกอบการระดับท้องถิ่นเพิ่มเติมขึ้นมา การเกิดขึ้นของกลุ่มใหม่นี้ได้กลายเป็นเงื่อนไขทำให้ความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลอุปถัมภ์ที่มีชนชั้นนำท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางถูกตั้งคำถามและยังทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการต่อรองในพื้นที่การเมืองที่หลากหลาย เช่น การต่อรองผ่านนโยบาย การเลือกตั้ง และการเคลื่อนไหวเรียกร้องในพื้นที่สาธารณะ (Lewis, D., & Hossain, A., 2018) ทั้งนี้ ภาพของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมในภาคตะวันออกดังกล่าวยังสะท้อนผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำกับทรัพยากรท้องถิ่นที่เกิดความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการบริหารจัดการและการเข้าถึงที่ดินที่เชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นผ่านนโยบายและโครงการพัฒนาระดับภูมิภาคและระดับชาติ (กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2566ข)

ทั้งนี้ สถานการณ์การปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นยังมีลักษณะเฉพาะและซับซ้อนแตกต่างในแต่ละกรณี สำหรับกรณีศึกษาที่ผู้เขียนหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในความวิจัยชิ้นนี้ คือกรณีการปรับโครงสร้าง

อำนาจท้องถิ่นในบริบทของพื้นที่หลังบ้านอีอีซี ซึ่งความน่าสนใจอยู่ที่การดำรงอยู่ของสังคมเกษตรกรรม บริเวณพื้นที่ชายขอบของโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หรือโครงการอีอีซี (The Eastern Economic Corridor Project: the EEC) ทำให้กระแสของการพัฒนาและทุนจากโครงการพัฒนา เขตอุตสาหกรรมที่เข้ามายังสังคมเกษตรกรรม ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของวิถีการดำรงชีพ วิถีการผลิต รวมถึงโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรที่ดินระดับ ท้องถิ่น มากไปกว่านั้น วิถีการดำรงชีพของเกษตรกรบริเวณนี้ยังตกอยู่ภายใต้ภาวะของการเผชิญหน้ากับ ความไม่แน่นอน อันสืบเนื่องมาจากโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นใน การบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นที่สร้างผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพและวิถีการผลิตในภาคเกษตรกรรม ของพวกเขาโดยตรง (กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2566ก) โดยที่ผู้เขียนเลือกแนวคิด ‘ภาวะความไม่แน่นอนที่ถูก สร้างขึ้น’ (manufactured uncertainty) นำมาปรับใช้ต่อการศึกษาการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น แนวคิดดังกล่าวมีจุดเน้นอยู่ที่การพิจารณาความเปลี่ยนแปลงของอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรและ การวางยุทธศาสตร์อนาคตของผู้มีอำนาจซึ่งนำไปสู่การสร้างภาวะความไม่แน่นอนที่แตกต่างกันในแต่ละ กลุ่มของสังคม ทั้งความไม่แน่นอนในรูปแบบของโอกาสในการสะสมทุน และในรูปแบบของอุปสรรคต่อวิถี การผลิต (Giddens, A., 1994; Beck, U., 1999; ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2566)

ดังนั้น การตั้งประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ ‘โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น’ ในบริบทของสังคมเกษตรกรรม พื้นที่หลังบ้านอีอีซีภายในงานนี้ จึงเป็นความพยายามในการทำความเข้าใจการปรับโครงสร้างอำนาจ ท้องถิ่นผ่านการหันมาพิจารณาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินในระดับ ท้องถิ่นภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำกับทรัพยากรท้องถิ่นที่มีความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็น ความพยายามในการก้าวข้ามมุมมองต่อการพิจารณาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบเดิมอันมีศูนย์กลาง ความสนใจอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำท้องถิ่นหรือการบริหารการปกครองระดับท้องถิ่นเท่านั้น นอกจากนี้ การตั้งคำถามต่อผลลัพธ์ของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในกรณีศึกษาดังกล่าว ถือเป็น ส่วนหนึ่งของการทำความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเป็นเงื่อนไขใน ระดับท้องถิ่นซึ่งนำไปสู่การสร้างความไม่แน่นอนต่อเกษตรกรหลังบ้านอีอีซี

วัตถุประสงค์การศึกษา

เป้าหมายของการนำเสนอบทความวิจัยนี้ เน้นที่การตั้งคำถามต่อเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ - การเมืองระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นสาเหตุของการก่อเกิดความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี รูปแบบใหม่ตลอดช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะการทำความเข้าใจต่อการปรับโครงสร้างอำนาจ ท้องถิ่นของการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายผู้มี อำนาจกับทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นภายใต้โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและกระบวนการเปลี่ยนที่ดินให้เป็น ทุนในพื้นที่ของหลังบ้านอีอีซี

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและแนวคิดในการวิจัย

งานศึกษาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง 'โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น' ที่ผ่านมามีส่วนใหญ่อาศัยแนวคิดที่สำคัญ ประกอบด้วยแนวคิดชนชั้นนำ แนวคิดระบบอุปถัมภ์ แนวคิดพหุภาคี และแนวคิดการสะสมทุนเบื้องต้น (ณัชชานุช พิชิตธนารัตน์, 2558) เพื่อทำความเข้าใจการก่อร่างของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นและกระบวนการก้าวเข้าสู่อำนาจของชนชั้นนำท้องถิ่น (โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2554; 2556; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2554; 2558; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2560) กระบวนการต่อสู้และรักษาอำนาจของเครือข่ายชนชั้นนำในระดับท้องถิ่น (กัมปนาท นาคพราย, 2561; ชาลินี สนพลาย, 2662; วงศ์พันธ์ อมรินทร์เทวา, 2563; โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2565; คมชัดลึก, 2567) รวมถึงกระบวนการส่งต่อและสืบทอดอำนาจภายในเครือญาติชนชั้นนำท้องถิ่น (ผู้จัดการออนไลน์, 2552; ธนกร วงษ์ปัญญา, 2560) นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องชนชั้นนำภายใต้โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นยังปรากฏเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก ซึ่งพยายามชี้ให้เห็นถึงการเป็นพันธมิตรระหว่างกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ภายใต้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรกรรม (กมลศักดิ์ ตรีครุฑพันธ์, 2549; ชัยณรงค์ เครือนวน, 2559; ชัยณรงค์ เครือนวน และคณะ, 2559; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2556; 2566)

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของบทความวิจัยนี้ คือการพยายามนำเสนอถึงวิธีการทำความเข้าใจประเด็น 'โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น' ในลักษณะโครงสร้างที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ เชื่อมโยงสัมพันธ์กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำกับทรัพยากรในการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นที่มีความเปลี่ยนแปลง ทำให้การพิจารณาลักษณะของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในงานนี้จึงไม่ใช่โครงสร้างที่เกิดขึ้นมาอย่างแน่นอนและตายตัว แต่เป็นโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่สามารถเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำกับทรัพยากรในระดับท้องถิ่น (Hart, G., 1997) ทั้งนี้ เพื่อช่วยทำความเข้าใจถึงโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในลักษณะดังกล่าว ผู้เขียนอาศัยแนวคิดเรื่อง 'ความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้น' ในฐานะแนวคิดที่พยายามสะท้อนถึงผลลัพธ์ที่ตามมาของการบรรลุเป้าหมายของกระบวนการพัฒนาและการทำให้ทันสมัยของสถาบันสมัยใหม่และผู้มีอำนาจในสังคม โดยที่การเร่งรัดกระบวนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มข้นได้สร้างผลลัพธ์ต่อผู้คนในสังคมสองด้าน คือด้านของการสร้างโอกาส และด้านของการสร้างความเสี่ยง อันเป็นความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้นมาซึ่งผู้คนในสังคมต้องเผชิญหน้ากับสิ่งนี้อย่างแตกต่างกันตามเงื่อนไขของชีวิตที่แต่ละคนมีอยู่ นอกจากนี้ จุดสนใจหนึ่งของแนวคิดนี้ยังมีส่วนของการสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ถูกก่อร่างขึ้นมา จนกลายเป็นสาเหตุของความไม่แน่นอนรูปแบบใหม่ ๆ ต่อวิถีการดำรงชีพและวิถีการผลิตของผู้คนในชีวิตชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะโครงสร้างอำนาจอันเกิดจากภาษา เศรษฐกิจ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเครื่องมือ/เทคนิคของ

กระบวนการพัฒนาซึ่งถูกผู้มีอำนาจใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรและสังคมของตนเอง (Giddens, A., 1994; Beck, U., 1999; ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี; 2566)

ดังนั้น การใช้แนวคิดเรื่องความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้นจึงถือเป็นความพยายามในการนำเสนอวิธีการทำความเข้าใจโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นผ่านการพิจารณาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเกษตรกรรมและชีวิตประจำวันของเกษตรกรซึ่งมีลักษณะของความไม่แน่นอนที่สูงขึ้น อันเกิดจากเงื่อนไขของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำกับทรัพยากรท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งถือเป็นข้อเสนอเพื่อเติมเต็มความรู้และแนวทางการพิจารณาประเด็นโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น นอกเหนือจากการพิจารณาเพียงความสัมพันธ์ระหว่างหมู่ชนชั้นนำระดับท้องถิ่นดังเช่นที่ปรากฏในงานศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่เท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้ใช้แนวทางวิจัยเชิงคุณภาพภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อตรวจสอบเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ - การเมืองระดับท้องถิ่นซึ่งมีส่วนต่อการกระตุ้นกระบวนการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุนและความไม่แน่นอนของสังคมเกษตรกรรมในพื้นที่ของหลังบ้านอีอีซี ผู้เขียนใช้เก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี คือ หนึ่ง แบบสำรวจเอกสาร เน้นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (primary data) หรือข้อมูลดิบที่ยังไม่ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ และเอกสารชั้นรอง (secondary data) หรือเอกสารที่ผ่านการวิเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งบทความ ตำรา หนังสือพิมพ์ งานวิจัย และสื่อออนไลน์ภายใต้กรอบประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย และสอง การทำงานภาคสนามแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) เน้นที่การการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลักได้ (Key-informants) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (interview guide) แบบกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ (Pawson, R., 1996) และใช้แนวทางเก็บข้อมูลแบบการระบุข้อมูลอย่างอิสระ (freelisting) หรือการให้ผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงความคิดเห็นแบบอิสระภายใต้กรอบประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยนี้ เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายคน นำมาจัดเรียงลำดับความถี่และความสำคัญของประเด็นที่สะท้อนถึงปัญหาและความต้องการ (Keddem, S., Barg, F. K., & Frasso, R., 2021) นอกจากนี้ การทำงานภาคสนามยังอาศัยวิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมภายใต้บริบทของเฉพาะกรณีศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลจากปฏิบัติการจริงและปฏิสัมพันธ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักในชีวิตประจำวันกับโครงสร้างสังคมในระดับท้องถิ่น (Arora, R. K., 2021; ชัยนต์ วรรณะภุติ, 2544) โดยกรณีศึกษาเฉพาะของงานนี้ คืออำเภอหนึ่งในบริเวณพื้นที่หลังบ้านอีอีซีซึ่งมีความโดดเด่นของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกับการบริหารจัดการที่ดิน

การตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมากที่สุด ผู้ศึกษาเลือกใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลตามหลักการสามเส้า (data triangulation) ควบคู่กับการประเมินข้อมูลผ่านการใส่รหัส (code) และการตั้งคำถามเพื่อตรวจสอบ ความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือข้อมูลที่ได้รับ (Scott, J., 1990; ชายโพธิ์สิตา, 2562) รวมถึงการพิจารณาถึงรากลึก (deep root) (เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2562) หรือจุดยืนของ

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

ข้อมูลชุดต่าง ๆ นอกจากนี้ การตรวจสอบข้อมูลยังพิจารณาถึงการจัดเรียงความสำคัญของประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนได้ระบุไว้ (Keddem, S., Barg, F. K., & Frasso, R., 2021)

การวิเคราะห์ข้อมูลในบทความนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการตีความ (hermeneutics) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล (cause – effect relationship) วิธีทาง และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงของเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ - การเมืองระดับท้องถิ่นซึ่งมีส่วนต่อการกระตุ้นกระบวนการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุนและความไม่แน่นอนของสังคมเกษตรกรรมเฉพาะกรณีศึกษา (Strauss, A., & Corbin, J., 1994; Yin, R. K., 2003) ในพื้นที่ของหลังบ้านอีอีซี ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงวิพากษ์ ซึ่งเป็นวิธีการหาคุณลักษณะทางสังคมที่แตกต่างกันระหว่างผู้กระทำการกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในและนอกสังคมเกษตรกรรม รวมถึงการโยนหาความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการต่าง ๆ จากคุณลักษณะทางสังคมและความสัมพันธ์ที่มีต่อที่ดินและโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่แตกต่างกัน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544ข) และความเป็นไปได้ของกระบวนการและผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในหลายระนาบ (multifaceted analysis) ทั้งในแง่ของการต่อสู้กับความขัดแย้ง การร่วมมือเชิงเครือข่าย หรือการสร้างแรงเสียดทานในระดับท้องถิ่น

ผลการวิจัย

เพื่อชี้ให้เห็นถึงพลวัตของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นของการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินและการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายผู้มีอำนาจกับทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นภายใต้โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและกระบวนการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุน ในฐานะเงื่อนไขของการสร้างความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซีตลอดช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา งานนี้จะแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็นสามส่วน ประกอบด้วย หนึ่ง ความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมเกษตรกรรม สอง การปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น และสาม หลากวิธีทางของการพัฒนาและการรับมือกับความไม่แน่นอนในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี

ความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมเกษตรกรรม

นับตั้งแต่การเข้าสู่ยุคของโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออกทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา โครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมและแผนการพัฒนการใช้ประโยชน์ที่ดินได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในหลายพื้นที่ของภาคตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือ ‘โครงการอีสเทิร์นซีบอร์ด’ (Eastern Seaboard Development Project: The ESB) ระยะที่สอง กับการที่รัฐได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมและการใช้ประโยชน์ที่ดินนอกภาคเกษตรกรรมในพื้นที่ของจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่นอกเขตเป้าหมายการพัฒนาเดิมในระยะแรก (มีเพียงสามจังหวัด คือจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี

และระยอง) (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2560) รวมถึงการใช้ชุดนโยบายการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุนของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นโครงการปฏิรูปที่ดิน โครงการเร่งรัดการออกเอกสารสิทธิที่ดิน และโครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา ได้ส่งผลต่อการขยายตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดินนอกภาคเกษตรกรรมที่มากขึ้น ดังเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของกิจการนอกภาคเกษตรกรรมในจังหวัดปราจีนบุรีระหว่างปี พ.ศ. 2545 - 2565 (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนสถานประกอบการนอกภาคเกษตรกรรมในปราจีนบุรีระหว่างปี พ.ศ. 2545 – 2565

ประเภท	ปี พ.ศ. 2545	ปี พ.ศ. 2555	ปี พ.ศ. 2565
การผลิต	523 แห่ง	2,760 แห่ง	3,620 แห่ง
การก่อสร้าง	43 แห่ง	77 แห่ง	778 แห่ง
อสังหาริมทรัพย์	24 แห่ง	715 แห่ง	1,297 แห่ง
โรงแรมและภัตตาคาร	545 แห่ง	1,525 แห่ง	2,583 แห่ง
นันทนาการและการบริการอื่น ๆ	387 แห่ง	2,163 แห่ง	1,784 แห่ง
การจัดการและการบำบัดน้ำเสีย ของเสีย และสิ่งปฏิกูล	-	-	47 แห่ง

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2545; 2555; 2565.

การหลุดออกจากที่ดินทำกินของเกษตรกรบริเวณนี้ ไม่ได้เกิดจากเงื่อนไขของการดำเนินโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมและชุดนโยบายเกี่ยวกับที่ดินของรัฐในการส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินและสนับสนุนกิจกรรมเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรกรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับที่ดินที่เปลี่ยนไปด้วย อันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ด้านหนึ่ง ผลลัพธ์ของมันก่อให้เกิดการให้คุณค่าและความสำคัญกับสิทธิการเข้าถึง การครอบครอง และการใช้ประโยชน์ที่ดินในระดับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลในการใช้สิทธิส่วนบุคคลสำหรับการซื้อ - ขาย - แลกเปลี่ยนในตลาด ทำให้เกษตรกรจำนวนหนึ่งตัดสินใจขายที่ดินในฐานะ ‘ปัจจัยการผลิต’ ของครอบครัวไป และปรับเปลี่ยนสถานะของที่ดินกลายเป็น ‘สินค้า’ เพื่อสร้างทุนทางเศรษฐกิจสำหรับแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าหรือบรรเทาทุกข์ศาสตร์การดำรงชีพของครอบครัว อีกด้านหนึ่ง ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินมีส่วนต่อการลด ‘อำนาจ’ ของกลไกทางสังคมในการบริหารจัดการที่ดินเดิมลงไป โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของผู้นำและสมาชิกในชุมชนต่อการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์หรือที่ดินของชุมชนซึ่งใช้ประโยชน์ร่วมกันที่ถูกลดความสำคัญลงไป และเพิ่ม ‘อำนาจ’ ให้กับกลไกตลาดกับกลไกเชิงสถาบันของรัฐในการบริหารจัดการที่ดิน

ดังเช่น กรณีของการขยายเขตโรงงานไฟฟ้าใกล้กับเขตชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมที่สะท้อนให้เห็นอำนาจของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของผู้คนท้องถิ่นที่ลดลง เหลือเพียงการตัดสินใจของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้ครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินแปลงใหญ่บริเวณใกล้เคียงกับเขตโรงงานไฟฟ้าเท่านั้น โดยที่ผลกระทบของการตั้งโรงงานไฟฟ้าต่อผู้คนที่ท้องถิ่นและเกษตรกรบริเวณนั้น นอกเหนือจากมลพิษทางอากาศและเสียงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่ออุณหภูมิความร้อนที่เพิ่มสูงขึ้นบริเวณนั้นซึ่งสร้างผลกระทบต่อการใช้ชีวิตและกระบวนการผลิตในภาคเกษตรกรรม

เมื่อเกษตรกรขาดโอกาสในการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ที่ดิน และขาดอำนาจของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินในท้องถิ่นของตนเอง จึงเป็นสถานะในชีวิตของเกษตรกรหลังบ้านอีอีซีซึ่งงานชิ้นนี้เรียกว่า *ภาวะความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรมที่ถูกสร้างขึ้น* เนื่องจากเกษตรกรต้องเผชิญหน้ากับพลังของกลไกตลาดที่ดินซึ่งมีส่วนต่อการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินและจำกัดการเข้าถึงที่ดิน ดังเห็นได้ชัดจาก กรณีของเกษตรกรเช่าที่ดินกับโอกาสที่จำกัดในการเข้าถึงที่ดินทั้งในลักษณะการผลิตบนที่ดินของตนเอง และบนที่ดินเช่าของผู้อื่น หลายคนตัดสินใจเช่าที่ดินของผู้อื่นในบริเวณที่ห่างไกลจากที่พักอาศัยของตนเอง และหลายคนตัดสินใจทำสัญญาเช่าที่ดินแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้แสวงหาโอกาสในการผลิต แม้จะมีความเสี่ยงที่เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินผืนดังกล่าวจะผิดสัญญาก็ตาม

นอกจากนี้ ภาวะความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรมที่ถูกสร้างขึ้น ยังสะท้อนผ่านอำนาจการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของเกษตรกรต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณท้องถิ่นที่ลดลง ซึ่งอำนาจของการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรท้องถิ่นถูกแทนที่โดยพลังของกลไกตลาด ดังเห็นได้จาก กรณีของโรงงานรีไซเคิลขยะและโรงงานรับกำจัดขยะอุตสาหกรรมในฐานะอุตสาหกรรมปลายทางที่รับของเสียหรือส่วนเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตและการพัฒนาของเขตอุตสาหกรรมบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ซึ่งโรงงานเหล่านี้กระจายตัวอยู่ในหลายเขตพื้นที่เกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี ดังเช่น ตำบลเขาไม้แก้ว ตำบลวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี ตำบลกรอกสมบูนธ์ อำเภอสรีมหาโพธิ์ และตำบลตำบลไม้เค็ด อำเภอเมืองปราจีนบุรี ในกรณีเฉพาะของจังหวัดปราจีนบุรี เช่นเดียวกับประสบการณ์ของเกษตรกรในพื้นที่เกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซีอื่น ๆ อย่างกรณีของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ในการเผชิญกับผลกระทบของปัญหาโรงงานกำจัดสารเคมีอุตสาหกรรมแบบไม่ได้รับมาตรฐานจนสร้างผลกระทบต่อคุณภาพดินและผลผลิตทางเกษตรกรรม หรือกรณีของเกษตรกรในตำบลธาตุทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี และในหลายตำบลของอำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา กับการเผชิญหน้าการขยายตัวของธุรกิจโรงงานรีไซเคิลและกำจัดขยะของกลุ่มทุนจีน ซึ่งสร้างปัญหาและความกังวลต่อเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงโรงงาน เนื่องจากระบบการบริหารจัดการความปลอดภัยกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของกลุ่มโรงงานเหล่านี้ซึ่งไม่ได้มาตรฐาน (Jirenuwat, R., & Duggleby, L., 2021) โดยที่การเกิดขึ้นของโรงงานรีไซเคิลขยะและโรงงานรับกำจัดขยะอุตสาหกรรมทำให้เกษตรกรบริเวณ

ดังกล่าวต้องมีการปรับตัวอันเนื่องจากการร่วไหลของขยะและของเสีย รวมถึงมลพิษจากการกำจัดและรีไซเคิลได้ส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการผลิตในภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปรับตัวในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เพื่อรักษาคุณภาพและมาตรฐานกระบวนการผลิตของตนเองไว้

โดยที่ความแตกต่าง ‘ภาวะความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้น’ กับ ‘ภาวะความไม่แน่นอนแบบเดิมหรือแบบเกิดขึ้นตามธรรมชาติ’ ในสังคมเกษตรกรรมอยู่ที่สาเหตุและผลลัพธ์ของความไม่แน่นอนแต่ละแบบซึ่งแตกต่างกัน ด้านหนึ่ง ภาวะความไม่แน่นอนแบบดั้งเดิมมีสาเหตุมาจากความผันผวนของสภาพภูมิอากาศและตลาดสินค้าเกษตรกรรมซึ่งไม่มีใครสามารถควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ และผลลัพธ์ของความไม่แน่นอนแบบนี้ต่างมีผลกระทบต่อชีวิตของเกษตรกรอย่างเท่าเทียมกัน ดังเช่น การเกิดอุทกภัยซึ่งสร้างผลกระทบต่อเกษตรกรในวงกว้างและมีลักษณะของผลกระทบแบบเดียวกัน ในทางกลับกัน ความไม่แน่นอนแบบที่ถูกสร้างขึ้น การรุกคืบและการขยายตัวของการสะสมทุนแบบอุตสาหกรรมกับบรรษัทธุรกิจเกษตรกรรมกลายเป็นสาเหตุสำคัญของความไม่แน่นอนแบบนี้ เนื่องจากกระบวนการสะสมทุนในกลุ่มนี้ต่างเข้ามาอาศัยและแย่งชิงการใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรอื่น ๆ ในท้องถิ่น จนกลายเป็นเงื่อนไขทำให้ผู้คนท้องถิ่นที่อาศัยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นในฐานะแหล่งความมั่นคงเพื่อดำรงชีวิตและวิถีการผลิตเดิมของตนเอง ต้องเผชิญหน้ากับการถูกแย่งยึดสิทธิการเข้าถึง จัดการ และใช้ประโยชน์ที่ดินกับทรัพยากรท้องถิ่นไป

ทั้งนี้ การดำเนินโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมและชุดนโยบายการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุน รวมถึงการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ไม่อาจสร้างผลกระทบต่อสังคมเกษตรกรรมได้ ถ้าหากขาดการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น โดยเฉพาะการก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นในส่งเสริมกระบวนการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุน และการสนับสนุนโครงการพัฒนาของรัฐต่าง ๆ รวมถึงการแสดงบทบาทเป็นผู้ตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่น

การปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น

การปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในพื้นที่หลังบ้านอีสานในปัจจุบัน เกิดขึ้นบนสองสาเหตุที่สำคัญประกอบด้วย หนึ่ง ผลของการกระจายอำนาจตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. พ.ศ. 2542 ที่ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทและศักยภาพมากขึ้นในการใช้อำนาจการบริหารจัดการงบประมาณ บุคลากร กิจการสาธารณะ และทรัพยากรในระดับท้องถิ่น (โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2554) จนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกลายเป็นพื้นที่แข่งขันทางการเมืองสำคัญเชื่อมโยงเครือข่ายนักการเมืองระดับชาติและกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นเข้ารวมกัน โดยเฉพาะการแข่งขันของหมู่ชนชั้นนำท้องถิ่นเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการสะสมทุนภายใต้กระแสของโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและที่ดินซึ่งกระจายตัวเข้ามา ประกอบกับการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ-การเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ได้กลายเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญ (Critical juncture) ที่ทำให้การแข่งขันเพื่อเข้าสู่อำนาจในระดับท้องถิ่น

และกระบวนการสะสมทุนในระดับท้องถิ่นในพื้นที่ชนบทมีความเข้มข้นมากขึ้น และสอง ผลของกระบวนการแยกความแตกต่างทางสังคมอันสืบเนื่องจากโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและที่ดินนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา การเกิดกลุ่มชนชั้นกลางและผู้ประกอบการในฐานะกลุ่มใหม่ในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี นอกเหนือจากกลุ่มชนชั้นนำและกลุ่มเกษตรกรทั่วไป ได้กลายเป็นเงื่อนไขทำให้การแข่งขันของหมู่บ้านชั้นนำท้องถิ่นเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองระดับชาติและท้องถิ่นเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบ (วงศ์พันธ์ อมรินทร์เทวา, 2563) โดยเฉพาะกลยุทธ์การสร้างฐานเสียงและการสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มชนชั้นนำกับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งปรับรูปแบบสู่การผสมผสานระหว่างการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับเกษตรกรบางส่วนผ่านระบบอุปถัมภ์ และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มชนชั้นกลางและผู้ประกอบการผ่านนโยบายและโครงการพัฒนาต่าง ๆ

หนึ่งภาพสะท้อนสำคัญของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี คือความเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่น เนื่องจากการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินถือเป็นภาครูปธรรมหนึ่งของปฏิบัติการการใช้อำนาจภายใต้โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น โดยที่กลไกทางสังคมในท้องถิ่น อย่างชุมชน ผู้นำชุมชน และสถาบันครอบครัวเคยเป็นแกนกลางสำคัญของโครงสร้างอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นแบบเดิม แต่ผลของสองสาเหตุข้างต้นมีส่วนสำคัญทำให้เครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลายเป็นกลไกสำคัญร่วมกับกลไกตลาดในการขับเคลื่อนกระบวนการเปลี่ยนที่ดินเกษตรกรรมให้กลายเป็นทุน รวมถึงกระบวนการเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินภาคเกษตรกรรมสู่ภาคเกษตรกรรม อย่างไรก็ดีตาม ในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี เมื่อพิจารณาการปรากฏขึ้นของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นผ่านบทบาทต่อการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่น และลดระดับการพิจารณาถึงลักษณะชั่วและตระกูลเครือญาติทางการเมืองระดับท้องถิ่นลง จะพบว่ามีเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นจำนวนสองกลุ่มซึ่งมีบทบาทต่อการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นในพื้นที่หลังบ้านอีอีซีที่แตกต่างกัน

ด้านหนึ่ง เครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มแรก มีลักษณะคล้ายกับงานศึกษาเกี่ยวกับการแย่งยึดที่ดิน (land grab) หลายชิ้นเรียกว่า ‘เจ้าพ่อ’ (Mafia) เนื่องจากเป็นกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นที่อาศัยอำนาจที่มาจากตำแหน่งแห่งที่ทางการเมือง และอิทธิพลซึ่งมาจากการความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับการใช้ความรุนแรงภายในท้องถิ่น (Levien, M., 2012; Li, T. M., 2018) หนึ่งในเป้าหมายหลักของปฏิบัติการการใช้อำนาจของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มแรก คือการเชื่อมรอยการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นเข้ากับกระแสของทุนนิยมอุตสาหกรรม (Hart, G., 1997) และมีบทบาทในการดึงที่ดินจากมือเกษตรกรเข้าสู่ตลาดที่ดิน (Li, T. M., 2018; Körling, G., & Ibrahima, H. M., 2019) รวมถึงยังมีบทบาทต่อการยับยั้งกระแสการต่อต้านโครงการพัฒนาจากคนท้องถิ่น โดยการผลักดันให้กลุ่มต่อต้านกลายเป็นผู้ที่ขัดขวางการพัฒนา (Tandon, N., 2014; กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2566ก) ดังเช่น กรณีของกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการครู และเจ้าหน้าที่กรมที่ดินในฐานะเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นที่สร้างความร่วมมือกับ

บริษัทปลูกและแปรรูปยูคาลิปตัส (Lohmann, L., 1991) และกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเพื่อรวบรวมแปลงที่ดินผืนใหญ่สำหรับเปลี่ยนพื้นที่สวนยูคาลิปตัส พื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรม และพื้นที่สำคัญเก็งกำไรราคาที่ดินหรือกรณีของการใช้ความรุนแรงเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่คนท้องถิ่นและเพื่อรักษาผลประโยชน์ของเครือข่าย (ไอฟาร์ ถิ่นบางเตียว, 2556; ศรีศักร วัลลิโภดม, 2562) โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงต่อสมาชิกเครือข่ายปกป้องสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ผ่านการข่มขู่ทางข้อความและวาจา เพื่อให้ยุติการเคลื่อนไหวคัดค้านการลักลอบทิ้งน้ำเสียจากโรงงานกำจัดขยะในเขตพื้นที่ซึ่งเป็นกิจการที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มดังกล่าวโดยตรง (ดอท อีสเทอร์เนิร์ส, 2565)

สำหรับเงื่อนไขที่ทำให้เครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มแรกมีบทบาทในการบริหารจัดการที่ดินลักษณะดังกล่าว เกิดขึ้นจากตำแหน่งแห่งที่ของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มนี้ ซึ่งเติบโตและอาศัยอยู่ในชุมชน โดยมีพื้นฐานครอบครัวเป็นกลุ่มผู้แสวงหาค่าเช่าหรือผู้ประกอบการทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรมที่ประสบความสำเร็จ เช่น ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจการเดินรถขนส่งสาธารณะ และการทำธุรกิจเกษตรกรรม เป็นต้น จนกลายเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน และมีสายสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างครอบครัวตนเองกับผู้คนในชุมชน โดยที่ผลของรัฐธรรมณูญและพระราชบัญญัติกระจายอำนาจ กลายเป็นหัวใจหลักสำคัญในการก้าวเข้าสู่โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นของกลุ่มนี้ กลุ่มคนเหล่านี้จะอาศัยทรัพยากรและทุนแต่ละประเภทที่ตนเองมีอยู่ ผลักดันตนเองหรือสมาชิกของครอบครัวสู่ตำแหน่งทางการเมืองและหน่วยงานราชการทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ ทำให้พวกเขามีความเชื่อมโยงโดยตรงกับรัฐส่วนกลางและเครือข่ายกลุ่มทุนต่าง ๆ ผ่านบทบาทการรับผิดชอบและสนับสนุนโครงการและแนวทางการพัฒนาที่ถูกกำหนดโดยรัฐส่วนกลางและเครือข่ายกลุ่มทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการสนับสนุนการสร้างกิจกรรมการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมและที่ดินนอกภาคเกษตรกรรม และยังเอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของเขตพัฒนาอุตสาหกรรมจากบริเวณเขตชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกสู่พื้นที่หลังเขาภาคตะวันออก (กนกวรรณ วิลาวลัย, 2560)

อีกด้านหนึ่ง เครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มสอง คือกลุ่มแกนนำเกษตรและกลุ่มแกนนำภาคประชาชนท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อการแสดงความคิดเห็นและการขับเคลื่อนต่อโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและที่ดิน ผ่านพื้นที่การเมืองและพื้นที่สาธารณะประเภทต่าง ๆ โดยหัวใจหลักสำคัญในการก้าวเข้าสู่โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นและก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทในทางสังคมของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มนี้ คือผลกระทบจากโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินภาคเกษตรกรรมสู่นอกภาคเกษตรกรรมที่ได้สร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรท้องถิ่น แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินของกลุ่มนี้เกิดขึ้นทั้งในระดับของกระบวนการผลิตภาคเกษตรกรรมผ่านการรวมกลุ่มระหว่างเกษตรกรท้องถิ่นเพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนบุคคลและสาธารณะร่วมกัน และในระดับของนโยบายผ่านการสนับสนุนการใช้ประโยชน์ที่ดินในภาคเกษตรกรรม รวมถึงการตรวจสอบและป้องกันการใช้ประโยชน์ที่ดินนอกภาคเกษตรกรรมที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิตของเกษตรกรบริเวณโดยรอบ ดังเห็นได้จาก บทบาทของ

เครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นซึ่งเป็นแกนนำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ท้องถิ่นในการนำเสนอในพื้นที่สาธารณะถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำท้องถิ่นต่อกลุ่มเกษตรกรรม จนกลายเป็นประเด็นที่นำไปสู่การรับรู้ถึงสิทธิและอำนาจของคนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรภายในชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มของเกษตรกรอินทรีย์ท้องถิ่นได้กลายเป็นพลังในการผลักดันนโยบายและโครงการบริหารจัดการน้ำที่มั่นคงและปลอดภัยสำหรับภาคเกษตรกรรม ซึ่งเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นนี้ยังถือเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ในการบริหารจัดการที่ดินของชุมชนร่วมด้วย เนื่องจากการรับรู้ของคนท้องถิ่นถึงเรื่องอำนาจของตนเองต่อการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ทำให้คนท้องถิ่นเริ่มมีส่วนร่วมมากขึ้นต่อกระบวนการตัดสินใจในการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรที่ดินและน้ำที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง

ท้ายที่สุดผลลัพธ์ของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอิตาลีซึ่งสะท้อนผ่านการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เห็นถึงการปรากฏขึ้นของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นในสองกลุ่มซึ่งมีบทบาทกับแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นที่แตกต่างกัน อันสัมพันธ์กับเงื่อนไขของความแตกต่างในตำแหน่งแห่งที่ของเครือข่ายชนชั้นนำทั้งสองกลุ่มนี้ อย่างไรก็ตาม คำถามที่ควรพิจารณาถัดไป คือบทบาทกับแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นและผลต่อการจัดการอนาคตของพื้นที่ซึ่งแตกต่างกันในปัจจุบัน จะนำไปสู่การนำเสนอวิถีทางการพัฒนาและการรับมือหรือจัดการกับความไม่แน่นอนในพื้นที่หลังบ้านอิตาลีที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นทั้งสองกลุ่ม

หลากหลายวิถีทางของการพัฒนาและการรับมือกับความไม่แน่นอนในพื้นที่หลังบ้านอิตาลี

ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอิตาลี นอกเหนือจากบทบาทและมีส่วนร่วมในการปะทะและการต่อรองของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มต่าง ๆ กับโครงสร้างที่กำลังเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันแล้ว (Hart, G., 1997; ยศ สันตสมบัติ, 2539) การเคลื่อนไหวของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นเหล่านี้ก็ยังมีความพยายามในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคตเช่นเดียวกัน ด้านหนึ่ง ท่าทีของกลุ่มชนชั้นนำกลุ่มแรก เป็นท่าทีของการสนับสนุนโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐและการพัฒนาที่ดินนอกภาคเกษตรกรรมอย่างชัดเจน สะท้อนผ่านเหตุผลที่ชนชั้นนำท้องถิ่นนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับวิถีทางการพัฒนาดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการอ้างถึงการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและการเกิดสังคมอุตสาหกรรม ในฐานะโอกาสที่จะช่วยให้ผู้คนในท้องถิ่นมีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น เพราะลูกหลานมีแหล่งงานที่รองรับ และเกษตรกรท้องถิ่นจะขายผลผลิตของตนเองมากขึ้นจากแรงงานที่ไหลเวียนเข้ามา

เหตุผลของ ‘ก้านันเอ’ [นามสมมติ] ในฐานะผู้นำที่สนับสนุนโครงการพัฒนาของรัฐและการเปลี่ยนผ่านสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม รวมถึงเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการรับรองและดูแลการขยายเขตโรงงานภายในเขตท้องถิ่นของตนเอง ผ่านการจัดหาที่ดินและปล่อยเช่าที่ดินในการครอบครอง

ของตนเองและเครือข่ายให้กับเจ้าของโรงงานที่เข้ามา โดยที่เจ้าของโรงงานที่เข้ามาติดต่อส่วนใหญ่ต่างเป็นเครือข่ายจากทั้งภายในและภายนอกที่มีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นของเขาเอง ซึ่งจากบทสัมภาษณ์ของกำนันเอ ได้ชี้ชวนให้เห็นแง่มุมดีต่อชีวิตเศรษฐกิจของคนท้องถิ่นและคนจากภายนอกพื้นที่ของตนเองซึ่งจะได้รับประโยชน์จากการเข้ามาและการขยายของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ โดยที่การส่งเสียงของกลุ่มนี้สามารถส่งถึงผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐ และกลุ่มทุนอุตสาหกรรมกลุ่มต่าง ๆ

“ช่วงปี (25)30 โรงงานเริ่มเข้ามาหาซื้อที่ดินและสร้างโรงงาน เริ่มต้นจาก 4 - 5 โรงงาน ก่อนจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ... คนงานจากทั้งในพื้นที่และคนงานจากโคราชก็ต่างได้ประโยชน์จากโรงงานที่เข้ามาตั้ง ... ที่ดินที่เคยมีราคา 20,000-30,000 บาทในตอนนั้น ต่อมาราคาก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หลายคนมีฐานะขึ้นมาในช่วงนั้น”

(กำนันเอ [นามสมมติ], กำนันอำเภอ, 2564, สัมภาษณ์)

สำหรับเหตุผลของ ‘กำนันเอ’ [นามสมมติ] สอดคล้องกับท่าทีของสมาชิกภายในเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นของตนเอง โดยเฉพาะชนชั้นนำท้องถิ่นที่ก้าวขึ้นสู่การทำหน้าที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังเห็นได้จากการลงมติไม่เห็นด้วยต่อการตั้งคณะกรรมการวิสามัญเพื่อศึกษาตรวจสอบการดำเนินการโครงการรถไฟความเร็วสูงเชื่อมสามสนามบิน และการกำหนดพื้นที่ระเปียงเศรษฐกิจตะวันออก เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2562 โดยการอ้างเหตุผลเกี่ยวกับ “การทำให้มีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการไม่เปลี่ยนพื้นที่ทำให้สามารถจัดโซนได้ง่าย ดีกว่าการกระจายพื้นที่ที่จะทำให้ควบคุมได้ยาก” ในการสนับสนุนโครงการอีอีซี ทั้งนี้ ภาพรวมของการลงมติดังกล่าว ปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมติไม่ตั้งคณะกรรมการวิสามัญชุดดังกล่าว ด้วยคะแนนเสียงเห็นด้วย 223 เสียง ไม่เห็นด้วย 231 เสียง และงดออกเสียง 2 เสียง จากผู้เข้าประชุมทั้งหมด 456 คน (เวิร์คพอยท์ทูเดย์, 2562)

ตารางที่ 2 การลงมติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อตั้งคณะกรรมการวิสามัญเพื่อศึกษาโครงการอีอีซี

ผู้แทนฯ จังหวัด	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่ได้ร่วมประชุม
ปราจีนบุรี (3 คน)	-	พรรคภูมิใจไทย 3 คน	-
ชลบุรี (8 คน)	พรรคอนาคตใหม่ 3 คน	พรรคพลังประชารัฐ 4 คน	พรรคพลังประชารัฐ 1 คน
ฉะเชิงเทรา (4 คน)	พรรคอนาคตใหม่ 2 คน	พรรคพลังประชารัฐ 1 คน	พรรคพลังประชารัฐ 1 คน
ระยอง (4 คน)	-	พรรคประชาธิปัตย์ 2 คน	พรรคประชาธิปัตย์ 1 คน
		พรรคพลังประชารัฐ 1 คน	

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

จันทบุรี (3 คน)	พรรคอนาคตใหม่ 2 คน	-	พรรคอนาคตใหม่ 1 คน
สระแก้ว (3 คน)	-	พรรคพลังประชารัฐ 3 คน	-
ตราด (1 คน)	พรรคอนาคตใหม่ 1 คน	-	-
รวม (26 คน)	8 คน	14 คน	4 คน

ที่มา: เวิร์คพอยท์ทูเดย์, 2562.

ในทางกลับกัน ท่าทีของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มที่สองต่อโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมของรัฐ กลับปรากฏท่าทีที่ต้องการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินและขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโครงการอีอีซี เพื่อกระจายผลประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ประกอบการรายย่อย และเพื่อแก้ไขปัญหาที่สืบเนื่องจากโครงการอีอีซีที่ผ่านมา ดังเห็นได้จากมุมมองของ ‘ป้าปี’ [นามสมมติ] ต่อผลของแนวทางการพัฒนาที่ดินและอุตสาหกรรมที่ผ่านมาซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรและผู้คนภายในท้องถิ่น

“การส่งเสริมให้ตั้งโรงงานและกิจการที่สืบเนื่องกัน (เช่น บ่อขยะ และโรงงานกำจัดขยะ) ถือเป็นความไม่เข้าใจรากของปราจีนบุรี และเป็นสิ่งที่แตกต่างไปจากรากเหง้าเดิมที่มีมา คือการเป็นพื้นที่ทำเกษตร ... แม้ตนจะไม่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น แต่การทำความเข้าใจรากฐาน และคำนึงถึงหลากหลายมิติ (ไม่เพียงแต่มิติเศรษฐกิจเท่านั้น) ถือเป็นสิ่งที่ช่วยลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้”

(ป้าปี [นามสมมติ], แกนนำเครือข่ายเกษตรกรท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 2563)

มุมมองดังกล่าวของ ‘ป้าปี’ [นามสมมติ] สอดคล้องท่าทีของสมาชิกในเครือข่ายสมาชิกภาคประชาชนท้องถิ่นที่ก้าวเข้าสู่การเป็นผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งพยายามสะท้อนถึงปัญหาของนโยบายและโครงการพัฒนาที่ผ่านมาต่อท้องถิ่น และข้อเสนอในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาดังกล่าว

“ขยะเหล่านี้มาจากการนำเข้าจากต่างประเทศบ้าง หรือมาจากอุตสาหกรรมในโครงการอีอีซีตอนล่าง เช่น ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทราบ้าง ขณะที่ปราจีนบุรี อยู่ในโครงการอีอีซีตอนบน แต่หลังจากที่พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาได้ออกประกาศ คสช. 4/2559 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับขยะที่เริ่มมีปริมาณเยอะขึ้นและมีการกำจัดไม่ถูกต้อง จึงเกิดเป็นแผนแม่บทเร่งด่วน เพื่อให้ตั้งโรงงานกำจัดขยะในแต่ละพื้นที่ได้อิสระ พร้อมทั้งมีคำสั่งให้ยกเลิกพื้นที่ฝังเมือง ซึ่งพื้นที่ที่เป็นชุมชน โรงงานกำจัดขยะหรือบ่อกำจัดขยะก็ตั้งขึ้นได้”

(ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดปราจีนบุรี, อ้างถึงใน พรหมแก้วไกล, 2566)

ทั้งนี้ ท่าทีของการนำเสนอวิถีทางการพัฒนาของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มนี้ คือวิถีทางการพัฒนาซึ่งอยู่บนฐานของวิถีชีวิตและวิถีการผลิตที่หลากหลายของเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อยภายในท้องถิ่น ผ่านการอาศัยการพัฒนากลไกและกระบวนการการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ดินและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในอนาคต เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจและรับมือกับความไม่แน่นอนของคนท้องถิ่น เนื่องจากเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มนี้เชื่อว่าการเพิ่มอำนาจการตัดสินใจในทางสาธารณะจะทำให้คนท้องถิ่นโดยทั่วไปสามารถกำหนดยุทธศาสตร์ของตนเองเพื่อรับมือกับความไม่แน่นอนในอนาคตที่อาจเกิดขึ้นได้

การอภิปรายผลทางวิชาการ

เป้าหมายของการนำเสนอบทความวิจัยนี้ คือการทำความเข้าใจต่อการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นของการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน (Lund, C., 2022) และการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายผู้มีอำนาจกับทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นภายใต้โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและกระบวนการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุนในพื้นที่ของหลังบ้านอีอีซี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งต่อการชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นซึ่งเป็นสาเหตุของการประกอบสร้างความไม่แน่นอน (Giddens, A., 1994; Beck, U., 1999; ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2566) ในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซีตลอดช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ผลของการศึกษาพบว่า ความเปลี่ยนแปลงของการบริหารจัดการที่ดินท้องถิ่นในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี ได้กลายเป็นเงื่อนไขต่อการประกอบสร้างความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรม โดยที่การมีส่วนร่วมของเกษตรกรโดยทั่วไปในบริหารจัดการทรัพยากรและที่ดินในท้องถิ่นเดิมถูกแทนที่ด้วยพลังของกลไกตลาดและอำนาจของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นบางส่วน จนนำไปสู่การจำกัดโอกาสในการเข้าถึงที่ดินและความเสี่ยงต่อการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรบางส่วนตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมานอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงของการบริหารจัดการที่ดินท้องถิ่นในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี ยังสัมพันธ์อยู่กับการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นเนื่องจากผลจากโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมและการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการกระจายอำนาจรวมถึงวิกฤติเศรษฐกิจ - การเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ได้กลายเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญที่ก่อให้เกิดเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อการบริหารจัดการที่ดินท้องถิ่นในพื้นที่หลังบ้านอีอีซีจำนวนสองกลุ่ม ซึ่งมีบทบาทและแนวทางต่อการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน

ท้ายที่สุด ข้อเสนอของบทความวิจัยนี้ คือการนำเสนอแนวทางการทำความเข้าใจต่อประเด็นโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในแง่มุมที่แตกต่างจากงานศึกษาที่ผ่านมา (ณัชชาณุช พิชิตธนารัตน์, 2558) โดยเฉพาะการหันสู่การเน้นการทำความเข้าใจโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นผ่านประสบการณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนภายในท้องถิ่น ดังเช่น การพิจารณาประสบการณ์ของ

เกษตรกร กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นกับการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นเพื่อทำความเข้าใจถึงการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นภายในงานชิ้นนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ

บทความวิจัยชิ้นนี้ เป็นความพยายามในการทำความเข้าใจต่อเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ - การเมืองระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นสาเหตุของการก่อเกิดความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอื้อฉาว และการนำเสนอถึงแนวทางการศึกษาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นผ่านการพิจารณาความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายผู้มีอำนาจกับทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นภายใต้โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและกระบวนการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุนในพื้นที่ของหลังบ้านอื้อฉาว ดังนั้น ข้อเสนอแนะจากบทความวิจัยนี้จึงแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เกี่ยวกับการลดความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรม กับข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ต่อการศึกษาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นกับการวิจัยในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย : การลดความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรม

การปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่ทำให้อำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นจำกัดอยู่ที่บทบาทของชนชั้นนำท้องถิ่นบางกลุ่มและพลังของกลไกตลาด ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเกิดความไม่แน่นอนในสังคมเกษตรกรรมในช่วงเวลาที่ผ่านมา ดังนั้น การสร้างนโยบายและกระบวนการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นจึงถือเป็นข้อเสนอแนะต่อการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนท้องถิ่นสามารถใช้อำนาจ ความรู้ และความสามารถของตนเองในการกำหนดแนวทางการพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของตนเองสำหรับลดความไม่แน่นอนในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ: การทบทวนคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น

แนวทางการทำความเข้าใจต่อประเด็นโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่ผ่านมา จำกัดอยู่เพียงการใช้บางแนวคิดที่มีจุดเน้นอยู่ที่การพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม พลวัตของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างและซับซ้อนมากขึ้น ทำให้เกิดคำถามใหม่ ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็น อะไรคือเงื่อนไขต่อการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น การปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับใครและความสัมพันธ์แบบใดบ้าง รวมถึงผลลัพธ์ของการปรับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่มีต่อชีวิตของผู้คนภายใน ดังนั้น การทำความเข้าใจต่อประเด็นโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในปัจจุบันและอนาคตจึงต้องอาศัยแง่มุมคำถามและแนวคิดที่หลากหลายเพื่อช่วยเติมเต็มพื้นที่ความรู้ให้มากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

แนวโน้มของการทำความเข้าใจต่อประเด็นการก่อร่างและการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในสังคมไทยที่ผ่านมา มุ่งเน้นไปที่การพิจารณาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำระดับ

ท้องถิ่นเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของบทความวิจัยนี้ คือการนำเสนอการพิจารณาถึงโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในมุมซึ่งต่างออกไป โดยเฉพาะการทำความเข้าใจผ่านการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายชนชั้นนำและเกษตรกรในการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่น เนื่องจากในบริบทของสังคมเกษตรกรรมหลังบ้านอื้อฉว ที่ดินถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำรงชีพและการดำเนินวิถีการผลิตของเกษตรกร และยังเป็นเงื่อนไขของการก่อตัวและรักษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเครือข่ายชนชั้นนำด้วย โดยที่ประสบการณ์ของเกษตรกรท้องถิ่นล่าสุดพบว่า พวกเขากำลังเผชิญหน้ากับความไม่แน่นอนโดยสาเหตุสำคัญมาจากข้อจำกัดในการเข้าถึงอำนาจของการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินท้องถิ่นที่มีแนวโน้มตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของตลาดและการตัดสินใจของเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นบางกลุ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นในฝ่ายที่สนับสนุนโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกซึ่งมีส่วนช่วยจัดหาที่ดินและทรัพยากรท้องถิ่นให้กับกลุ่มทุนอุตสาหกรรม ซึ่งมีส่วนช่วยทำให้เกิดการผลิตซ้ำการสะสมทุนและความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในเครือข่ายของตนเองร่วมด้วย

รายการอ้างอิง

- กนกวรรณ วิลาวัลย์. (2560). *โกทร สุนทร วิลาวัลย์: “ภูมิใจที่ได้รับใช้ท่าน.”* กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- กมลศักดิ์ ตรีครุฑพันธ์. (2549). *การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างรัฐ ชุมชน และกลุ่มผลประโยชน์: กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กัมปนาท นาคพราย. (2561). *ทัศนคติของชาวจังหวัดปราจีนบุรีที่มีต่อพรรคภูมิใจไทย: ศึกษาในห้วงเวลาปี พ.ศ. 2561*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารการเมือง, มหาวิทยาลัยเกริก.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2566ก). เมื่อชีวิตเกษตรกรแขวนอยู่บนเส้นด้าย: การปิดล้อมใหม่และความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่หลังบ้านอื้อฉว. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 35(1), 63-113.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2566ข). การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลังบ้านอื้อฉว: การช่วงชิง พื้นที่ความหมายที่ไม่ตายตัว และการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง บุรพา*, 11(1), 34-58.
- เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2562). *เขียนชนบทให้เป็นชาติ: กำเนิดมานุษยวิทยาไทยในยุคสงครามเย็น*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- คมชัดลึก. (2567). *ผ่ากลเกม ‘สุชาติ’ ซ้อนแผนลูกสาว ‘เฮียแป้ว’ สวมเสื้อส้มลัมบ้านใหญ่*. วันที่ค้นข้อมูล 11 มีนาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://www.komchadluek.net/scoop/thong-yuttaphop/570257>.

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

- ชัยนต์ วรรณะภุติ. (2544). การวิจัยทางมานุษยวิทยา: ทักษะทางทฤษฎี วิธีการวิจัยและการสะท้อนความจริง. *วารสารวิธีวิทยาการวิจัย*, 14(3), 231-257.
- ชัยณรงค์ เครือนวน. (2559). วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมของชนชั้นนำไทยและพันธมิตร: ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4(2), 129-152.
- ชัยณรงค์ เครือนวน, จิรายุทธ์ สีม่วง, และกัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2559). ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2554). โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกและจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาพื้นที่ในสามตำบล. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 3(1), 53-74.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2558). การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอำนาจของชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออก. *วารสารพัฒนาสังคม*, 17(1), 65-87.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2560). โครงสร้างอำนาจและการกระจุกตัวของความมั่งคั่งในท้องถิ่น: กรณีศึกษาจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออก. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 9(3), 111-134.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ชูวงศ์ อุบลี, และอัศวิน แก้วพิทักษ์. (2566). เครือข่ายขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกของประเทศไทย. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 11(2), 1-23.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, นักรบ เถียรอำ, วงธรรม สรณะ, ชูวงศ์ อุบลี, และจุตินันท์ ขวัญเนตร. (2556). เครือข่ายชนชั้นนำทางเศรษฐกิจการเมือง และผลกระทบของบ่อนคาสีในตามชายแดนไทย-กัมพูชาในเขตจังหวัดภาคตะวันออก. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน.
- ชาย โพธิ์ธิดา. (2562). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชาลินี สนพลาย. (2562). ชลบุรีระยะเปลี่ยนผ่าน: มองความเปลี่ยนแปลงการเมืองไทยผ่านชีวิตกำนันเป๊าะ. วันที่ค้นข้อมูล 2 กันยายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://themomentum.co/somchai-kunplome-obituary/>.
- ณัชชานุช พิธิธนาวัฒน์. (2558). แนวคิดวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในประเทศไทย. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 3(2), 1-28.

- ดอท อีสเทอร์เนิร์ส. (2565). #SAVEแหลม หลังเกษตรกรเคลื่อนไหวก่อโรงงานกำจัดขยะล้นรอบทั้งน้ำเสีย จ.ปราจีนบุรี ถูกข่มขู่. วันที่ค้นข้อมูล 1 ตุลาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2022/09/100385>.
- ธนกร วงษ์ปัญญา. (2560). รู้ไหมผมถูกใคร? ข้าแหละ 'ตระกูลการเมือง' สืบทอด-ผูกขาด-สูญพันธุ์ ใน วัฏจักรประชาธิปไตยไทย. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2564, เข้าถึงได้จาก <https://thestandard.co/news-politics-political-dynasty-stithorn-thanarithichot/>.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2566). บทบรรณาธิการ ฝ่าภาวะความไม่แน่นอน: การดำรงอยู่ในห้วงเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย. *วารสารสังคมศาสตร์*, 35(1), 1-23.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2552). ทายาทการเมือง อุตสาหกรรมในครัวเรือนของนักการเมือง. วันที่ค้นข้อมูล 19 มกราคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/live/detail/9520000152054>.
- ยศ สันตสมบัติ. (2539). ท่าเกวียน: บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2560). การทบทวนและประยุกต์ทฤษฎีการพัฒนาของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่การเป็นประเทศอาเซียนในจังหวัดปราจีนบุรี: กรณีการวางผังเมืองเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วงศ์พันธ์ อมรินทร์เทวา. (2563). เลือกตั้งท้องถิ่นภาคตะวันออก: เศรษฐกิจการเมืองที่ซับซ้อน และกลุ่ม - ตระกูลการเมืองเดิมที่ยังทรงอิทธิพล กับ ไอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. วันที่ค้นข้อมูล 17 กุมภาพันธ์ 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.the101.world/eastern-local-elections/>.
- เวิร์คพอยท์ทูเดย์. (2562). เปิดรายชื่อ ส.ส. ไคร่หนุน-ค้าน จัดตั้งกมธ.ศึกษาผลกระทบ EEC. วันที่ค้นข้อมูล 14 สิงหาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://workpointtoday.com/eec-commissioner-voting-1/>.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2562). จุดกำเนิดเจ้าพ่อตะวันออก “ผู้มีอิทธิพล” จากผลพวงนักเลงโต-อั้งยี่ อยู่ยงมาถึงปัจจุบัน. วันที่ค้นข้อมูล 1 กุมภาพันธ์ 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_34206.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2545). รายงานสำมะโนธุรกิจการค้าและธุรกิจทางการบริการ พ.ศ. 2545 จังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). รายงานสำมะโนธุรกิจและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2555 ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). รายงานสำมะโนธุรกิจและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2565 ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544ก). มิติชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544ข). *วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ไอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2554). *พัฒนาการของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในภาคตะวันออก: วิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, รัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ไอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2556). *ก้านนเปาะไม่ได้เป็นเจ้าพ่อภาคตะวันออก. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 5(3), 369-383.
- ไอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2565). *โครงสร้างอำนาจและการเมืองของการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลและนายกเทศมนตรี ในจังหวัดชลบุรี 2564. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 7(2), 29-46.
- Arora, R. K. (2021). *Structural Functional Approach*. Retrieved December 10, 2023, from <https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/78060/3/Unit-5.pdf>.
- Beck, U. (1999). *World Risk Society*. Cambridge: Polity.
- Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. California: Stanford University.
- Hart, G. (1997). Multiple Trajectories of Rural Industrialization: An Agrarian Critique of Industrial Restructuring and the New Institutionalism. In David Goodman and Michael Watts (eds.), *Globalising Food: Agrarian Questions and Global Restructuring* (56-78). London: Routledge.
- Jirenuwat, R., & Duggleby, L. (2021). Thai Communities Grapple with Pollution in Economic Corridor. Retrieved December 10, 2023, from <https://dialogue.earth/en/pollution/thai-communities-grapple-with-pollution-in-economic-corridor/>.
- Keddem, S., Barg, F. K., & Frasso, R. (2021). Practical Guidance for Studies Using Freelist Interviews. *Tools for Public Health Practice*, 18(January).
- Körling, G., & Ibrahima, H. M. (2019). "Tout a été loti!": Decentralisation, Land Speculation and Urban Expansion in Niamey, Niger. *Swedish Society for Anthropology and Geography*, 2(1-2), 67-79.
- Levien, M. (2012). The Land Question: Special Economic Zones and the Political Economy of Dispossession in India. *The Journal of Peasant Studies*, 39(3-4), 933-969.

- Lewis, D., & Hossain, A. (2018). Dealing with the Local Level Power Structure: Findings from a Qualitative Study of Three Villages in Greater Faridpur District. *Journal of Bangladesh Studies*, 18(1-2), 24-33.
- Li, T. M. (2018). After the Land Grab: Infrastructural Violence and the “Mafia System” in Indonesia's Oil Palm Plantation Zones. *Geoforum*, 96, 328–337.
- Lohmann, L. (1991). Peasants, Plantations, and Pulp: The Politics of Eucalyptus in Thailand. *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 23(4), 3-17.
- Lund, C. (2002). Negotiating Property Institution: On the Symbiosis of Property and Authority in Africa. In Kristine Juul and Cristian Lund (eds.), *Negotiating property in Africa* (11-44). Portsmouth: Heinemann.
- Pawson, R. (1996). Theorizing the Interview. *The British Journal of Sociology*, 47(2), 295-314.
- Scott, J. (1990). Assessing Documentary Sources. In *A Matter of Record: Documentary Sources in Social Research* (19-35). Cambridge: Polity.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1994). Grounded Theory Methodology: An Overview. In Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln (eds.), *Handbook of Qualitative Research* (273-284). London: Sage.
- Tandon, N. (2014). Securing the Commons: Turning Land Asset Inequalities and Persistent Gender Inequalities into New Ways of Collaboration. *Development*, 57(3-4), 410-441.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. California: Sage.